КОЛЕСОВА А.О.
(Херсонський держ. ун-т)

СЛОВОТВІР В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Вивчення словотворчих процесів бере свій початок з часів стародавньої Греції та Риму. Питанням перетворення коротких слів у довгі, більш складні займались такі видатні філософи як Платон та Аристотель. Античне вчення базувалось на матеріалі грецьких та латинських слів. Надалі, словотворчі процеси вивчались у XIX ст. в історичному мовознавстві у плані порівняльного аналізу та у XX ст. у руслі різних галузей мовознавства.

Феномен словотворення досліджувався на матеріалі германських (Єнікеева С.М., Зацний Е.А., Муругова Е.С.), романських (Арутюнова Н.Р., Полянчук О.Б.) славянських (Винокур Г.О, Кубрякова О.С., Улуханов І.С. Шпітько І.М.), тюркських (Байгаріна А.А.), індоєвропейських (Басиров Ш.Р.)мов.

Актуальність даної теми зумовлена невпинно зростаючим інтересом науковців до вивчення когнітивної системи мови, недостатністю робіт, які б були націлені на отримання цілісного та систематичного опису словотворчих процесів у мовленні з позиції когнітивної лінгвістики.

Метою статті є виокремити та схарактеризувати різні *підходи* до вивчення словотворення в англійській мові, які використовувались упродовж останніх п’ятдесяти років.

Об’єктом дослідження нашої статті є підходи до вивчення словотвору та словотворення в англійській мові. Предметом дослідження є онтологічні та когнітивні напрями до вивчення словотворчих процесів у мовленні.

З 60-х років XX століття словотвір в англійській мові стає окремою галуззю лінгвістики завдяки появі праці Марчанда Х.“The Categories and Types of Present-Day English Word-formation ” (1960), яка стала відправною точкою для багатьох науковців для дослідження проблеми словотворення, а сам автор почав вважатись родоначальником сучасної теорії словотвору в англійській мові. У своїй праці Марчанд Х. аналізує всі існуючі питання з вивчення словотвору та ставить низку завдань до подальшого аналізу словотворчих процесів. Основним принципом словотворчої теорії науковця є принцип мотивації, який був заснований ще Ф. де Соссюром. Автор застосовує синхронний та діахроний методи до опису словотворення. Як вже було зазначено, праці Марчанда надихнули багатьох дослідників, таких як Ліпка Л., Кастовський Д. та інш., що спричинило появу чималої кількості досліджень з даного питання.

Словотворчі процеси та механізми словотворення впродовж останніх 50 ти років досліджувались у системі мови загалом , на матеріалі художньої літератури, у текстах різної стильової та тематичної орієнтації, зокрема газетного та наукового стилів, на матеріалі різноманітної термінолексики.

Аналіз теоретичного доробку з теорії словотворення дозволив виокремити такі основні напрями його вивчення: *онтологічний та когнітивний.*

У кожному з напрямів виокремлюються різні підходи до тлумачення словотвору в англійській мові, що обумовлено вибором предмета вивчення, акцентуацією уваги на тому чи іншому аспекті словотворення та домінуючою лінгвістичною парадигмою.

Так, у межах онтологічного напряму виділяються *морфологічний підхід***,** у рамках якого визначено морфологічні характеристики складників похідного слова як частини мови та як синтаксичного атома, та виявлено способи словотвору такі як: афіксація, словоскладання, скорочення різних типів, конверсія, реверсія, запозичення (Арнольд 1986, Адамс 2001, Багер 1983, Біард 1995, Плаг 2002]

У руслі морфологічної теорії вивчається продуктивність тих чи інших способів словотвору. Розмежовуються два основних підходи до визначення продуктивності: кількісний [Дреслер 2000] та якісний [Бааен 1993].

Так Ароноф М., Дальтон-Паффер С., Каннон Г. розглядають можливість визначення продуктивності словотворчих моделей у діахроному аспекті.

Дем'янова Л досліджує вплив соціолінгвістичних факторів на продуктивність у словотворенні, а саме вік, стать, освіта, професія, мова, попередній лінгвістичний досвід та інш.

Структурно-семантичний підхід націлений на дослідження структури словотворчих моделей та визначення семантики похідних основ.

У межах даного підходу. виділено мікросистеми словотвірних моделей складних слів із елементом-іменником, розглянуто їх структурні та семантичні характеристики. [Янко 1978]. Вивчено семантичні та словотвірні відносини як систему у сфері семантично-співвідносних омонімів прикметник-іменник. Виділено способи словотворення іменників в омонімічних парах це - конверсія та суфіксація. [Кузнєцова 1978]. Досліджено особливості творення основ англійських префіксальних дієслів у функції економічних термінів шляхом визначення їх структурної, семантичної, прагматичної та функціональної організації. [Пушкар 2002]

В основі *когнітивного* напряму до вивчення словотворення лежить твердження про те, що поява нових слів у мові зумовлена перш за все когнітивним фактором, тобто яскраво вираженою пізнавальною діяльністю людини, спрямованою на адекватне відображення навколишнього середовища й усвідомлення свого місця в ньому, необхідністю найменувати нові об'єкти та явища, які осмислив і вичленив у своїй картині світу її носій. [Андрусяк 2003, с. 7]

Когнітивна теорія лінгвістики спирається на теорію номінації, згідно з якою процес найменування встановлює зв'язок мовних елементів з фактами навколишньої дійсності, та включає понятійний клас найменування предметів у певну систему мовних знаків, пов'язаних з іменуючим предметом. [Кубрякова 1986].

Когнітивний напрям започатковано у працях Кубрякової О.С., в яких розроблено прототиповий, ономасіологічний та семасіологічний підходи до аналізу семантики слова.

Безперервний процес творення нових слів у мові – це складний лінгвокогнітивний процес, який відбувається під впливом мовних та позамовних факторів, йде у руслі вже існуючих прототипів, що використовуються по аналогії у відповідності до структурних моделей.

В основу когнітивної лінгвістики покладено ідею прототипу, прототипового образу, прототипових ситуацій, що представляє собою єдину природу мовних та інших когнітивних механізмів та процесів пов'язаних безпосередньо з природою та людиною.

Прототиповий підхід покладена в основу досліджень Кустової Г.І., Кубрякової О.С., Пономаревої О.Б.

Комунікативно-прагматичний підхід до опису словотворення передбачає виявлення та опис особливостей *прагматично* зумовленого словотворення, а саме вивчення умов, що суттєво впливають на вживання й формування різноманітних смислів, притаманних похідним одиницям у мовленні поряд із установленням сукупності тих прагматично зумовлених факторів, які здійснюють безпосередній вплив на формування й функціонування словотвірних одиниць у різних мовленнєвих актах сучасної англійської мови. Даний пыдхыд застосовуэться у працях Врабеля Т.Т., Полюжина М.М.

У рамках нашого дослідження ми звернемось до ономасіологічного підходу до вивчення механізмів словотворення у поетичному мовленні, тому маємо на меті найдетальніше зупинитись саме на цьому підході.

В основі *ономасіологічного підходу* до аналізу словотвору знаходиться концепт, якому мовець хоче надати назву. В рамках даного підходу розглядаються різні способи, лексичні "шляхи", за допомогою яких певний концепт отримав номінацію, за схемою "значення – слово".

Чеський дослідник Штекауер виділяє п'ять ступенів, що проходить концепт задля отримання номінації, Перший - це концептуальний рівень, де концепт аналізується за категорійними ознаками (Субстанція, Дія, Якість або Супутні обставини (місця, часу або способу дії)) , другий семантичний (аналіз значень), третій рівень – ономасіологічний, де один з семантичних компонентів обирається, як ономасіологічна основа для номінації, четвертий – ономатологічний (за принципом від форми до значення) вибір необхідної морфеми, п'ятий рівень – фонологічний, де форми комбінуються, з дотриманням морфологічних та фонетичних правил. [Штекауер 1998, с. 7]

Для того, щоб надати номінацію, треба знайти необхідну мотивацію, це означає, що потрібно аналізувати концепт, тому мовець спирається на асоціативні принципи: а) розглядає на що схожий концепт у порівнянні з іншими речами (схожість) б) або на що не схожий, порівняно з іншими (контраст) г) розглядає інші концепти, до яких концепт, що має отримати номінацію відноситься (суміжність). Такі принципи були сформульовані ще в античності Аристотелем та є основою ономасіологічної теорії, розробленою та доповненою Грзегою Д.,, Бленком А.

Згідно з Бленком А. мовець аналізує концепт , який має отримати номінацію, розглядаючи складові елементи, його суттєві під-концепти. Найбільш яскравий під-концепт, який вже асоціюється із словом буде виступати його семантичною основою для словотворення. Семантична різниця між базовим концептом і концептом для номінації потім з'єднається доданням афікса або іншого під-концепта. Бленк А. вважає, що ці відношення між основою, підосновою та новим концептом базується на асоціативному принципі суміжності (modern - postmodern), контрасту (happy - unhappy) та схожості (large - extralarge).

Грзега Д. додає до асоціативних принципів ще два, за допомогою яких мовець може аналізувати концепт а) розглядаючи елементи, з яких він складається (cellular phone) б) можна розглянути зв'язок з іншими словами з одного й того ж концептуального поля, таксономічні відносини. (skirt – miniskirt)

Д.Грзега виділяє наступні способи номінації концептів:

а) мовець обирає вже існуюче слово і надає йому нового значення (glass - glasses семантична зміна).

б) запозичує вже існуюче слово з таким самим значенням з іншої мови або діалекту (запозичення), наприклад trip - voyage (з фр.)

в) створює нове слово з існуючого матеріалу (словотворення) nick+name[]

У рамках ономасіологічного підходу проведено словотвірний аналіз неологізмів , встановлено спосіб номінації нових концептів у 40 когнітивних категоріях**, які відбивають знання про світ. На шляху від концепту до слова визначено най**продуктивніші способи словотвору, а саме словоскладання, ,семантичну похідність, суфіксацію та деривацію. [Андрусяк 2003]

Крім того на основі ономасіологічного аналіз проводено комплексний аналіз префіксальної номінації та префіксальних неологізмів сучасної англійської мови у рамках 10 ономасіологічних категорій: заперечення, локативність, фазовість, оцінність, соціативність, контрарність, каузативність, партитивність, ранговість, квантитативність. [Могилець 2004]

Історико-ономасіологічний підхід **має на меті** проведення комплексного аналізу й системного синхронно-динамічного опису префіксальних неологізмів англійської мови, зафіксованих у лексикографічних джерелах XX століття, з точки зору їхньої інноваційної активності, мовної стійкості, категоріальної належності та когнітивно-ономасіологічного моделювання.[Сакал 2004]

Отже, аналіз наукових робіт з проблеми словотвору дозволив виокремити наступні напрями: онтологічний та когнітивний. У рамках онтологічного напряму ми виділили такі підходи: морфологічний та структурно-семантичний. У межах когнітивного напряму ми вирізнили ономасіологічний, комунікативно-прагматичний, прототиповий та історико-ономасіологічний підходи.

Перспективним ми вважаємо вивчення словотворчих процесів в американському віршованому мовленні в лінгвокогнітивному аспекті.

Література

Андрусяк І.В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.04. "Германські мови"/ І.В. Андрусяк. – Київ, 2003. – 20с. *Арутюнова Н.Д.* Очерки по словообразованию в современном испанском языке. –М: Наука, 1961. – 215с. *Басиров Ш.Р.* Словотвір дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: спец. 10.02.17. "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство"/ Ш.Р. Басиров. – Київ, 2006. – 32с. *Байгарина А.А.* Словообразование по конверсии в башкирском языке: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата филологических наук: спец. 10.02.02. "Языки народов"/ А.А.Байгарина. – Уфа, 2007. – 44с. *Винокур Г.О.* Заметки по русскому словообразованию //Г.О.Винокур //Избранные работы по русскому языку. –М:Наука, 1959. – 421с. *Врабель Т.Т.* Словотворча прагматика у сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.04. "Германські мови"/ Т.Р. Врабель. – Донецьк, 2005. – 16с. *Єнікєєва С. М.* Формування та функціонування нових словотворчих елементів англійської мови: дис. канд. філол. наук. Запоріжжя, 1999. – 179с. *Зацний Ю.А.* Розвиток словникового складу сучасної англійської мови в 80-ті – 90-ті роки XX століття: дис. д-ра філол. наук: 10.02.04. – К., 1999. – 409с. *Кубрякова Е.С.* Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М: Издательство ЛКИ,2007. – 200с. *Кубрякова Е.С.* Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 150с. *Кузнецова В.О.* Система семантических и словообразовательных отношений в сфере омонимии (на материале английских суффиксальных прилательных и существительных): автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата фил. наук: спец. 10.02.04 "Германсие языки"/ В.О. Кузнецова – Ленинград, 1978. – 25с. *Кустова Г.И.* Когнитивные модели в семантической деривации и система производных значений // Вопросы языкознания. – М., 2000. - №4. – С.85-109. *Муругова Е.В.* Взаимодействие частей речи и способов их образования в лигвокреативной деятельности человека: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19. "Теория языка", 10.02.04 "Германские языки" / Е.В. Муругова. – Ростов-наДону, 2007. – 39с. *МогилецьО.І.* Функціонально-стольові характеристики префіксальної номінації в сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філ. наук: спец. 10.02.04. "Германські мови"/ О.І. Могилець. – Львів, 2004. – 20с. *Нешко С.І.* Афіксальне вираження конотації в англійській мові: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філ. наук: спец. 10.02.04. "Германські мови"/ С.І. Нешко. – Харків, 2002. – 25с. *Полюжин М.М.* Функціональний і когнітивний аспект англійського словотворення. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 236с. *Петрухина Е.В.* Когнитивные аспекты изучения производного слова в словаславянских языках – 2002. – 22р. – режим доступу: http://www.seelrc.org /glossos *Полянчук О.Б.* Когнитивные причины закономерностей семантической деривации производных слов (на материале французского языка) // Вестник ВГУ, серия "Лингвистика и международная коммуникация". Воронеж, 2005. – №2. – С. 43-45. *Пономарева О.Б.* Роль прототипа в субстандартном сложнопроизводном словообразовании современного английского языка. – 2002. – 10с. – режим доступу

http://frgt.utmn.ru/last/no11/text_02.htm *Пушкар В.І.* Структура, семантика та словотворчі функції основ префіксальних дієслів (на матеріалі англійської економічної термінолексики): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філ. наук: спец. 10.02.04. "Германські мови"/ В.І. Пушкап – Київ, 2002. – 18с. *Сакал Т.М.* Історико-ономасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філ. наук: спец. 10.02.04. "Германські мови"/ Т.М.Сакал. – Львів, 2004. – 18с. *Соссюр Ф.* Курс общей лингвистики. - М.: Наука, 1977 – 277с. *Улуханов И.С.* Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания.-М:Наука, 1977. – 256с. *Шпітько І.М.* Словотвір ад'єктонімів у сучасній словацькій літературній мові: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філ. наук: спец. 10.02.03. "Слов'янські мови"/ І.М.Шпітько. – Київ, 2003. – 18с. *Янко Н.А.* Реализация потенции основ существительного в современном английском словосложении: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата фил. наук: спец. 10.02.04 "Германсие языки"/ Н.А.Янко – Киев, 1978. – 28с. *Adams* Valerie Complex Words in English – Harlow: Longman, 2001. – 320с. *Arnold I.V.* The English Word. – M.: Higher School Publ. House, 1986. – 295 p. *Aronoff M.* (1980). The relevance of productivity in a synchronic theory of word-formation. Historical morphology. ed. J. Fisiak. The Hague: Mouton, 1980. – C. 71-83. *Baayen N.* On Frequency, Transparency, and Productivity//Yearbook of Morphology. Eds. G. Booij and J.van Marle. Dordrecht: Kluwer, 1993. – P. 181-208. *Bauer, Laurie* English Word-Formation – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 225p. *Beard, Robert E.* Lexeme-Morpheme Base Morphology. A General Theory of Inflection and Word Formation – State University of NY Press. 1995. – 250p. *Blank, Andreas* Words and Concepts in Time – 2001. – 31p. – режим доступу: http://www.metaphorik.de/01/Blank.pdf *Cannon. G.* Historical Change and English Word Formation. New York andBern: Lang, 1987. – 350с. *Dalton-Puffer C.* Are Shakespeare's Agent Nouns Different from Chaucer's? – On the dynamics of Derivational Sub-System // Studies in Early Modern English / Ed. Kastovsky D.– Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 1994. – P. 49-58. *Demjanova L.* The influence of sociolinguistic factors on productivity in word-formation – 2006. – 7p. – режим доступу: www.nytud.hu *Dressler, W.* - Ladanyi, M. 2000. Productivity in word-formation: a morphological approach. In: Acta Linguistica Hungarica 47, 2000. –P. 143-144. *Kastovsky D.* The Derivation of Ornative, Locative, Ablative, Privative and Reversative Verbs in English: A Historical Sketch // English Historical Syntax and Morphology. Selected Papers from 11 ICEHL Santiago de Compostera 7-11 September 2000 / Ed. Fanego T. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ, 2002. – Vol. 1. – P. 99-110. *Lipka L.* Semantic structure and word-formation.Verb-practice constructuions in Contemporary English. – Muncher, 1978. –230с. *Marchand, Hans* The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation – Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1960. – 350с. *Plag, Ingo* Word-forming in English – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 250p. *Štekauer, Pavol* An Onomasiological Theory of English Word-Formation – Amsterdam: Philadelphia, 1998. – 150с.

КОСОВИЧ О.В.
(Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка)

СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ ОКАЗІОНАЛЬНОГО СЛОВА

Кожна мова має свій спосіб концептуалізації світу, і тому мовна особистість зобов'язана організовувати зміст свого висловлювання у відповідності до свого роду колективної філософії, яка нав'язується в якості обов'язкової для всіх носіїв мови. Специфічні особливості національної мови, в яких зафіксовано унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільноти людей, створюють для носіїв мови характерне забарвлення цього світу, обумовлене національною значимістю предметів, явищ, процесів, вибірковим відношенням до них, яке породжується специфікою діяльності, способу життя та національної культури даного народу.